

Література

1. *Аксенов Є., Альтишулер І.* Аутсорсинг: 10 заповідей та 21 інструмент. — СПб.: Пітер, 2009. — 464 с. (Серія «Теорія менеджменту»).
2. *Бравар Жан Луи, Морган Роберт* Эффективный аутсорсинг: Пер. с англ. В.А. Денисова. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. — 251 с.
3. *Беліков Олег.* Аутсорсинг як делегування функцій управління // Юридичний журнал. — №7. — 2007. — Інтернет-портал «Видавничої організації «Юстиніан» — <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2735>
4. *Зозульов О.* Аутсорсинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації. — Джерело: Інтернет-портал Міністерства економіки України. — http://www.me.gov.ua/file/link/137282/file/08-2009_Zozulev.pdf
5. *Лески Ц.* Аутсорсинг как долговременная стратегия // Научные и технические библиотеки. — 2004. — №5. — С. 114—118.
6. *Орлова Елена.* Выделить и выиграть / Елена Орлова // Аналитический центр «Эксперт-Урал». — www.expert.ru/rus_business/2006/02autsorsing
7. *Уткин Э.А.* Управление бизнесом. Аутсорсинг и развитие компании // Справочник экономиста. — №1. — 2004.
8. *Хейвуд Дж. Брайан.* Аутсорсинг: в поисках конкурентных преимуществ: Пер. с англ. Н.Е. Метоль, І С. Половец. — М.: СПб.: К.: Вид. буд. «Вильямс», 2002. — 174 с.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2010.

УДК 65.012.8

В.М.Кузьомко, канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

АНАЛІЗ МЕТОДИК ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті проаналізовано зміст основних методик діагностики рівня економічної безпеки підприємства. Зроблено висновки щодо необхідності подальшого удосконалення методичного забезпечення процесу діагностування економічної безпеки підприємств.

Аннотация. В статье проанализировано содержание основных методик диагностики уровня экономической безопасности предприятия. Сделаны выводы относительно необходимости дальнейшего усовершенствования методического обеспечения процесса диагностирования экономической безопасности предприятий.

The summary. In the article the maintenance of the basic methods of diagnostics of level of economic security of the enterprise is analyzed. Conclusions concerning necessity of the further improvement of methodical provide of process of diagnosing of economic security of the enterprises are drawn.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека підприємства, індикаторна методика, відтворювальний підхід, методика багатовекторного оцінювання, методика функціонального аналізу економічної безпеки підприємства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность предприятия, индикаторная методика, воспроизводственный подход, методика многовекторного оценивания, методика функционального анализа экономической безопасности предприятия.

KEYWORDS: economic security of the enterprise, the indicator method, reproduction the approach, the method of multivector estimation, the method of the functional analysis of economic security of the enterprise.

Постановка проблеми. Ефективне управління економічною безпекою підприємства (ЕБП) базується на результатах діагностики її рівня. Разом з тим, не зважаючи на важливість даного завдання, в науковій літературі поки що відсутня загальноприйнята методика комплексного оцінювання рівня ЕБП. Це зумовлено, перш за все, такими проблемами, як: неповна визначеність чинників ЕБП, складність визначення єдиних критеріїв і показників оцінювання ЕБП для різних галузей економіки, складність застосування стандартних статистичних методів обробки інформації, оскільки більшість аспектів економічної безпеки важко піддаються математичній формалізації та ін.

Мета дослідження. Метою даної статті є висвітлення змісту, переваг і недоліків різних методик діагностики рівня ЕБП.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дозволяє серед методичних підходів, які мають комплексний характер, виділити, перш за все, такі як: відтворювальний, індикаторний, багатовекторний підходи та методику функціонального аналізу ЕБП. Розглянемо зміст кожного з них більш детально.

Відтворювальний підхід до оцінювання рівня ЕБП [1, с. 138—170]. Він базується на постулаті, що рівень ЕБП залежить від того, чи має підприємство прибуток, величина якого достатня для підтримання умов, сприяючих забезпеченню ЕБП. Послідовність реалізації підходу є такою.

1. Визначається, чи знаходиться підприємство в зоні економічної безпеки, тобто чи здатне воно забезпечити просте відтворення капіталу. З цією метою проводиться порівняння різниці двох показників: нарахованої і скорегованої на темпи інфляції величини амортизаційних відрахувань (ΔAB) і величини реінвестованого прибутку ($\Pi_{реінв}$).

Якщо $P_{\text{реінв.}} \geq \Delta AB$, тобто нестача коштів для простого відтворення капіталу підприємства може бути поповнена за рахунок реінвестованої частини чистого прибутку, то таке підприємство знаходиться в економічній безпеці. Якщо $P_{\text{реінв.}} < \Delta AB$, то підприємство знаходиться в стані економічної небезпеки, оскільки не в змозі забезпечити просте відтворення капіталу.

2. Визначається рівень ЕБП ($P_{\text{ЕБП}}$) на основі такої формули:

$$P_{\text{ЕБП}} = \frac{BI}{I_{\text{ЕБП}}}, \quad (1)$$

де BI — бруutto-інвестиції підприємства в розрахунковому періоді (їх величина формується за рахунок реінвестованого прибутку, отриманого в розрахунковому періоді і накопиченому за кілька попередніх періодів, а також запозичених ресурсів); $I_{\text{ЕБП}}$ — інвестиції підприємства в розрахунковому періоді, необхідні для забезпечення його економічної безпеки.

Чим ближче величина співвідношення до 1, тим вищим є рівень ЕБП.

3. Узагальнення і якісна інтерпретація рівня ЕБП, розрахованого на основі формули (1), проводиться із застосуванням умов, наведених у табл. 1.

Розглянута методика є відносно простотою у застосуванні. Однак, на нашу думку, її використання не дозволяє об'єктивно діагностувати рівень ЕБП. Критерієм оцінювання ЕБП повинна бути здатність підприємства протидіяти загрозам, а не його спроможність фінансувати своє відтворення чи бути прибутковим. Це не причини високого рівня ЕБП, а його наслідки. Відповідно, хибність обраного критерію діагностики ЕБП робить дану методику більше цікавою, ніж корисною для практичного використання.

Певною мірою вирішує вказані недоліки **індикаторний підхід до оцінювання рівня ЕБП**, висвітлений у [2, с. 267—268]. Метод реалізується як послідовність таких етапів:

1. Визначення нормативного рівня показників (індикаторів) кожної складової ЕБП (наприклад, фінансову складову можна охарактеризувати системою показників фінансової стійкості; інформаційну складову — показниками ефективності інвестицій в інформаційні технології, ефективності володіння інформацією, новизни інформації тощо).

Таблиця 1

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Рівень ЕБП	Показник рівня ЕБП	Характеристика стану підприємства за рівнями його економічної безпеки
Підтримувальний	до 0,05	Нестійкість економічної безпеки. Підприємство знаходиться на межі економічної безпеки
Мінімальний	0,06—0,10	Підприємство знаходиться в економічній безпеці й у стані в найближчий рік — два її підтримувати
Дуже низький	0,11—0,19	Обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства, дає змогу зберегти займану ринкову позицію в поточному періоді, але ставить її під загрозу в найближчій перспективі
Низький	0,2—0,29	Обсяг інвестиційної підтримки дає змогу зберегти займану ринкову позицію в поточному періоді і у найближчий (рік-два) перспективі
Середній	0,3—0,49	Обсяг інвестиційної підтримки дає змогу зберегти займану ринкову позицію в поточному періоді і у середній (два-чотири роки) перспективі, а також закласти фундамент формування конкурентних переваг
Високий	0,5—0,7	Інвестиційна підтримка здійснюється з урахуванням вимог ринку, що дає змогу зберігати стратегічні позиції підприємства на ринку, мати істотні конкурентні переваги.
Дуже високий	понад 0,7	Інвестиційна підтримка здійснюється з урахуванням практично всіх вимог ринку, що дає змогу підприємству мати значні конкурентні переваги стратегічного характеру і стати лідером ринку (чи галузі)

2. Визначення системи цільових показників, сформованої на попередньому етапі, на поточний період, а також визначення темпів їх зміни (вибір того чи іншого показника базується на корпоративній стратегії розвитку підприємства).

3. Визначення системи ризиків, їх перегрупування за складовими та оцінка ймовірності їх виникнення (формування спектри можливих загроз у розрізі кожної складової).

4. Розрахунок порівняльних індексів по кожному показнику в розрізі складових ЕБП (під порівняльним індексом розуміється співвідношення фактичного значення кожного показника до його нормативного значення).

5. *Визначення рівня економічної безпеки по кожній складовій ЕБП:*

$$F_{EB}^C = \sum_{i=1}^n (I_i \times t_i \times q_i) \times (1 - p_i), \quad (2)$$

де I_i — порівняльний індекс по кожному i -му показнику; t_i — темпи зміни показника (не менше ніж за три роки); q_i — коефіцієнт вагомості i -го показника; p_i — ймовірність реалізації ризиків складової; n — кількість показників, що використовується для оцінки кожної складової.

6. *Визначення загального показника ЕБП проводиться за формулою:*

$$G = 0,2 \times F_{\text{ф.с.}} + 0,15 \times F_{\text{т-т.с.}} + 0,2 \times F_{\text{і-к.с.}} + 0,2 \times F_{\text{інф.с.}} + \\ + 0,05 \times F_{\text{ек.с.}} + 0,1 \times F_{\text{п-п.с.}} + 0,1 \times F_{\text{с.с.}}, \quad (3)$$

де $F_{\text{ф.с.}}$, $F_{\text{т-т.с.}}$, $F_{\text{і-к.с.}}$, $F_{\text{інф.с.}}$, $F_{\text{ек.с.}}$, $F_{\text{п-п.с.}}$, $F_{\text{с.с.}}$ — оцінка відповідно фінансової, техніко-технологічної, інтелектуальної і кадрової, інформаційної, екологічної, політико-правової та силової складових ЕБП.

Головною перевагою підходу є намагання поєднати оцінювання ключових показників (індикаторів) стану підприємства в статистиці і динаміці з точки зору відповідності його рівня завданням забезпечення ефективного розвитку підприємства з урахуванням впливу наслідків реалізації ризиків.

Серед недоліків підходу, на наш погляд, варто відмітити такі, як: а) порушення загальної логіки проведення розрахунків (зокрема, спочатку необхідно визначити систему (перелік) показників для оцінювання (п. 2), а вже потім встановлювати нормативні їх значення (п. 1); б) застосування в розрахунках коефіцієнтів, які оцінюють ймовірність настання ризиків, замість оцінювання впливу загроз; в) включення до розрахунків індикаторів, які характеризують лише ефективність використання потенціалу підприємства, а не рівень захищеності його від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Намагання комплексно врахувати внутрішні і зовнішні аспекти ЕБП притаманне *методиці багатовекторного оцінювання рівня ЕБП*, яка розроблена С. Ілляшенком [3, с. 146—163]. На думку автора методики, складові ЕБП варто поділяти на внутрішньовиробничі (фінансова, інтелектуальна і кадрова, технологічна, правова, інформаційна та силова безпека) та позавиробничі (ринкова, інтерфейсна та екологічна).

Оцінювання загального рівня економічної безпеки підприємства пропонується проводити на основі визначення рівня ЕБП за

кжною з наведених складових на основі групи показників з наступним зведенням часткових оцінок в один інтегральний показник. Порядок реалізації методики полягає в наступному.

1. Визначається рівень економічної безпеки за кжною складовою ЕБП.

Наприклад, рівень фінансової безпеки підприємства може визначатися на основі показників його фінансової стійкості. Залежно від значень оціночних показників виділяються чотири типи фінансової стійкості (абсолютна стійкість, нормальний фінансовий стан, нестійкий фінансовий стан та кризовий фінансовий стан), кожному з яких відповідає певний рівень фінансової безпеки підприємства.

Оцінювання рівня інтелектуальної безпеки підприємства може здійснюватися на основі таких показників (коефіцієнтів), як: плинність працівників високої кваліфікації, частка інженерно-технічних працівників, показник винахідницької (раціоналізаторської) активності, показник освітнього рівня тощо, з наступним зведенням їх в один узагальнюючий показник. У результаті порівняння фактичного значення показника із його нормативним (середньогалузевим) значенням, можна говорити про вищий за середній, середній та нижчий за середній рівень інтелектуальної безпеки підприємства.

Подібним чином розраховуються рівні безпеки й за іншими складовими ЕБП.

2. Рівні кожної складової ЕБП переводяться у відносні показники за такою формулою:

$$O_i = \frac{1}{N_i} \times n_i, \quad (4)$$

де O_i — відносна оцінка i -ї складової економічної безпеки підприємства; N_i — кількість рівнів i -ї складової економічної безпеки; n_i — номер розрахованого рівня безпеки i -ї складової, рахуючи від самого нижчого включно.

3. Визначаються коефіцієнти значущості B_i кожної зі складових економічної безпеки.

4. Розраховується інтегральний показник рівня економічної безпеки підприємства як середньозважена її складових за наступною формулою:

$$P_{\text{ЕБП}} = \sum_{i=1}^n O_i \times B_i. \quad (5)$$

Чим ближчим до одиниці є показник $P_{ЕБП}$, тим вищим є рівень ЕБП.

Методика передбачає оцінювання загального рівня ЕБП як середньозваженого значення рівнів кожної її функціональної складової, що дозволяє вказувати на комплексний (багатовекторний) її характер. До переваг методики варто віднести й те, що діагностика ЕБП враховує як рівень показників, що характеризують внутрішній потенціал підприємства, так і показників, що відображають відповідність цього потенціалу вимогам ринку (ринкова складова ЕБП), а також надійність взаємодії підприємства з контрагентами (інтерфейсна складова ЕБП). Важливим також є й те, що оцінювання рівня кожної складової ЕБП проводиться на основі спеціально розроблених показників, що характеризують її стан, і з використанням специфічних методик «згортання» одиничних показників у груповий (узагальнюючий), що дозволяє точніше діагностувати їх рівень.

Разом з тим, головним і надзвичайно суттєвим недоліком зазначеної методики, на наш погляд, є неповне врахування в аналізі впливу загроз на діяльність підприємства. В результаті методика більше слугує завданню визначення рівня ефективності діяльності підприємства, ніж завданню оцінювання рівня його безпеки.

Спроба врахування в оцінюванні рівня ЕБП впливу загроз і здатності підприємства протидіяти їх негативному впливу здійснена фахівцями Російської економічної академії ім. Г.В. Плеханова, які запропонували *методику функціонального аналізу рівня ЕБП* [4, с. 143—150].

Оцінювання рівня ЕБП пропонується здійснювати на підставі визначення сукупного критерію ЕБП, який розраховується експертами за частковими функціональними критеріями ЕБП. Часткові функціональні критерії характеризують ефективність проведених підприємством заходів щодо попередження негативного впливу загроз і обчислюються як відношення розміру відвернених збитків по кожній функціональній складовій ЕБП до суми витрат на реалізацію заходів щодо запобігання збитків від негативних впливів і загального понесеного збитку по цій складовій. Вказаному розрахунку часткового функціонального критерію відповідає формула:

$$K_i = \frac{Z_{відв}}{B + Z_{загв}} \rightarrow \max, \quad (6)$$

де K_i — значення окремого (часткового) критерію за i -ю функціональною складовою; $Z_{відв}$ — сукупний відвернений збиток по

функціональній складовій; B — сумарні витрати в аналізованому періоді на реалізацію заходів щодо запобігання збитків від негативних впливів по функціональній складовій; $Z_{заг}$ — загальний завданий збиток по функціональній складовій ЕБП.

Сукупний критерій ЕБП ($K_{e.б}$) визначається шляхом зважування і підсумовування часткових функціональних критеріїв, користуючись формулою:

$$K_{e.б} = \sum_{i=1}^n K_i \times d_i, \quad (7)$$

де d_i — значущість i -ї функціональної складової (визначається як частка збитків по функціональній складовій у сукупних збитках підприємства від реалізації загроз); n — кількість функціональних складових ЕБП.

Оцінювання рівня ЕБП здійснюється шляхом порівнянням розрахованого значення $K_{e.б}$ із отриманими раніше значеннями цього показника по підприємству, що аналізується, а також (якщо це можливо) з розрахованими його значеннями для аналогічних підприємств даної галузі економіки. Крім того, порівнюються поточні і попередні оцінки часткових функціональних критеріїв ЕБП і з'ясовується вплив зміни стану функціональних складових економічної безпеки на зміну значення $K_{e.б}$.

До переваг методики функціонального аналізу варто віднести такі.

По-перше, методика враховує один з можливих критеріїв діагностики ЕБП — здатності підприємства протидіяти негативному впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

По-друге, оцінювання рівня ЕБП здійснюється на основі єдиного вимірника, що має економічний зміст — суми відвернених і заподіяних збитків підприємству, а також загальних витрат на організацію захисту від загроз, що забезпечує абсолютну порівнянність як часткових функціональних критеріїв ЕБП між собою, так і часткових критеріїв із сукупним критерієм ЕБП.

По-третє, вона дозволяє діагностувати рівень ЕБП не лише в розрізі його функціональних складових, але й у розрізі окремих структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію заходів щодо попередження та усунення загроз діяльності підприємства. Оцінювання ефективності діяльності структурних підрозділів можна провести за тим самим принципом: на основі співвідношення ефекту від протидії структурного підрозділу загрозам (різ-

ниці між розмірами відверненого і все ж заподіяного збитку внаслідок негативного впливу загроз на ЕБП) та величини передбачених витрат (бюджету підрозділу) на їх запобігання. Це дозволяє вірно визначати причини виникнення і відповідальних за неефективну протидію реалізованим загрозам, а також планувати систему заходів щодо їх попередження.

Разом з тим, така універсальність методики спричинює, на нашу думку, виникнення її слабких місць. По-перше, намагання виразити вплив загроз на діяльність підприємств сумою потенційних і реальних збитків, а діяльність по забезпеченню ЕБП — сумою відвернутих збитків дещо спрощує розуміння всієї множини негативних наслідків від реалізації загроз підприємству.

По-друге, бажання «прив'язати» всі розрахунки в методиці до суми збитків призводить до невірного змістовного трактування коефіцієнтів значущості функціональних складових ЕБП.

По-третє, визначені часткові та сукупний критерії ЕБП не мають чітких кількісних меж (можуть приймати значення від нуля до плюс нескінченності), що унеможлиблює їх змістовну якісну інтерпретацію.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що існуючі методики діагностики рівня ЕБП потребують удосконалення. Важливим стає розробка методичного підходу, який, з одного боку, будувався б з урахуванням критерію забезпечення ЕБП, а, з іншого, — забезпечував коректність і високу практичну значущість розрахунків.

Література

1. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: [монографія] / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. — К. : Лібра, 2003. — 280 с.
2. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства: [навч. посіб.] / Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І., Олексюк О.І. — К. : КНЕУ, 2008. — 344 с.
3. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: [навч. посіб.] / Ілляшенко С.М. — [2-ге вид., доп і перероб]. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 220 с.
4. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. — М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. — 228 с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2010.